

ԱՆՄՆԱՑՈՐԴ ՆԿԻՐՈՒՄՈՎ

1915 թվին, հայոց ցեղասպանության տարին, նա ընդամենը վեց տարեկան էր, երբ Վանում թողնելով իր հայրական տունն ու անուշաբեր մրգերով լի այգին, մեծերի հետ բռնեց գաղթի մահաբեր ճանապարհը, հոգնաբեկ ու ցավատանջ սրտով հասավ Վաղարշապատ: Թուրքական յաթաղանից մազապուրծ բազմաթիվ գաղթականներ լցված էին Սուրբ Էջմիածնի Մայր տաճարի շուրջը, վանքային լճի շրջապատում, կողքի անտառակի ծառերի տակին, իսկ մոլեգնող տիֆի համաճարակը սկսել էր իր հունձքը:

Առաջին գոհին այստեղ տալուց հետո, հայրն իր ընտանիքը փոխադրեց Թիֆլիս, սակայն ինքը հիվանդանոցում վախճանվեց նույն տարվա աշնանը: Այնուհետև որբանոց, ապա փախուստ որբանոցից, իրենց գոյությունը պահպանելու համար եղբոր հետ ստիպված էին փողոցներում կոշիկ սրբել կամ ջուր ծախել: Այդպիսին է նրա մանկության տարիների ողիսականը:

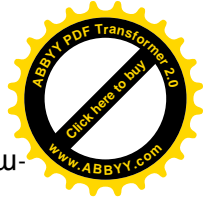
Սակայն դա ոչ միայն իր ճակատագիրն էր, այլև եղեռնական սերնդին պատկանող շատ ու շատ որբուկների, որոնց կյանքը տևական մաքառումով ընթացավ, որպեսզի կարողանան դառնալ հարազատ ժողովրդին պիտանի գործիչներ: Նրանք դարձան գրող կամ բանաստեղծ, երգահան կամ նկարիչ, դասախոս կամ ուսուցիչ, ճարտարապետ կամ շինարար, ժողովրդական տնտեսության այլևայլ բնագավառի մասնագետ կամ վարպետ, հասարակական կամ պետական գործիչներ: Վարագդատ Հարությունյանը մեկն է նրանցից:

Ստեղծագործական շնորհքով օժտված երիտասարդը դեռևս ուսանողական տարիներին իրեն ցուցաբերեց որպես շնորհալի և աշխատասեր, իր մասնագիտության մեջ խորանալու ընդունակ, հասարակական լայն հետաքրքրությունների տեր: Վերջինս էլ պատճառ դարձավ, որպեսզի նրան, դեռևս երրորդ կուրսի ուսանողին, վստահվի Սովետական ճարտարապետ բազմատպաբանակ ուսանողական թերթի պատասխանատու խմբագրի հասարակական պարտականությունը:

Գերազանց առաջադիմությամբ ընթացավ նրա ուսումնառության տարիները, նաև նրա մասնակցությունը պարկոտիկ նախագծմանը Երևանի և Մոսկվայի վարպետների արվեստանոցներում: 1937-ին պաշտպանելով Հայաստանի պատմական թանգարան թեմայով իր դիպլոմային նախագիծը, նա թևակոխեց իր կյանքի նախասիրած փուլը:

Վերընթաց եղավ Վարագդատ Հարությունյանի կյանքի ուղին: Ավարտելուց հետո թողնվեց աշխատանքի որպես ճարտարապետության ամբիոնի պիստեևտ, իսկ մեկ տարի անց նրան վստահեցին շինարարական ֆակուլտետի դեկանի դժվարին ու պատասխանատու պարտականությունը: Վարչական պաշտոնը նրան չէր կարող բավարարել, քանզի դեռևս ուսանող տարիներին նա առանձին հետաքրքրություն էր ցուցաբերում հայկական ճարտարապետության հուշարձանների նկատմամբ և մտադրվել էր զբաղվել նրանց հետազոտությամբ, զինվորագրվել դրա հիմնադիր Թորոս Թորամանյանի ազգանվեր գործին:

Խորապես գիտակցելով, որ դրա համար կարիք կա իր գիտելիքները լրացնել, առանց մանկավարժական աշխատանքից կտրվելու նա ընդունվում է ասպիրանտուրա: Դա մեծապես նպաստում է խորանալ հայոց պատմության և հնագիտության հարցերում, տիրապետել գրաբարին, որպեսզի իր համար մատչելի դառնան մատենագրական աղբյուրները: Նույն տարիներին նա գործունե մասնակցություն է ունենում Թորոս Թորամանյանի Նյութեր հայ ճարտարապետության պատմության առաջին հատորի հրատարակմանը և, որպես հնագիտական արշավախմբի ճարտարապետ, մասնակցում է

Դիվնի քաղաքատեղի պեղումներին: Այդ ամենը սկսնակ գիտնականի մասնագիտական թրծման սկիզբն էր, որը, ցավոք, կարճատև եղավ:

Հայրենական պատերազմը 1942 թվին զորացրվեց ու վերադարձավ Պոլիտեխնիկական ինստիտուտ, այս անգամ՝ ստանձնելով ուսումնական մասի պետի պարտականությունը, մինևույն ժամանակ դասավանդելով ճարտարապետության ամբիոնում: Իր անմիջական ջանքերով հաջողվեց 1944թ. վերաբացել ճարտարապետության բաժինը, ինչի շնորհիվ ետպատերազմյան տարիներին ինստիտուտն ավարտեցին շնորհաշատ ճարտարապետների մի քանի սերունդներ և Պաշտոնավարությունները Հայաստանի կառավարությանն առընթեր ճարտարապետության գործերի վարչությունում և այդ վարչության հնությունների պահպանության կոմիտեում¹ օգնեցին ճարտարապետության պրակտիկ հարցերում փորձ ձեռք բերելուն, ինչպես նաև ճարտարապետական հուշարձանների պահպանության և վերականգնման գործում հմտանալուն: Ինչ խոսք, որ այդ հանգամանքը դրական անդրադարձ ունեցավ ոչ միայն նրա մանկավարժական գործունեությունում, այլև ճարտարապետության ամբիոնը ղեկավարելիս:

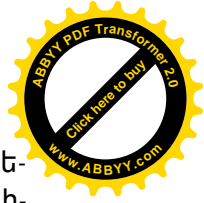
Մշտապես ապրելով բազմազբաղ կյանքով՝ նա հնարամտորեն էր կարողանում ժամանակ գտնել գիտահետազոտական աշխատանքներով զբաղվելու համար և առաջինը Հայաստանում ստացավ ճարտարապետական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճան:

Դժկամությամբ հրաժեշտ տալով Հնությունների պահպանության կոմիտեին, որտեղ նա յոթ տարի շարունակ բեղմնավոր գործունեություն ծավալեց հայրենի կոթողների պահպանության ու վերականգնման ուղղությամբ՝ 1951թ. Վ. Հարությունյանը ղեկավարում է Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի արվեստի սեկտորը: Օժանդակելով հանդերձ հայկական արվեստի տարբեր բնագավառներին նվիրված աշխատությունների ստեղծմանն ու հրատարակմանը՝ այստեղ ծնունդ առավ իր և Կոստանդին Զովհաննիսյանի և Սովետական Հայաստանի ճարտարապետությունը մենագրությունը:

Սկսած 1955 թվականից, նրա գործունեությունը կենտրոնացավ միայն Երևանի պոլիտեխնիկական ինստիտուտում, ուր ճարտարապետության ամբիոնի վարիչի իր պարտականությունը հաջողությամբ կարողանում էր զուգակցել մանկավարժական մեթոդական աշխատանքի հետ՝ դասավանդելով ճարտարապետության պատմության և տեսության կարևորագույն բաժինները, այդ թվում հայկական ճարտարապետության պատմության, որի հիմնադիրը եղավ ուղիղ կես դար առաջ:

Ինչպես միշտ, նա կարողանում էր իր բազմազբաղ պարտականությունները զուգակցել գիտահետազոտությունների հետ, շարադրել ու հրատարակել բազմաթիվ գիտական աշխատանքներ, մենագրություններ:

Աշխատունակ ու պրպտուն, միշտ նորահայտ գործերով նա զգալի չափով հարստացրեց հայ ճարտարապետության պատմությանը նվիրված մատենաշարը: Հատկապես ընդգրկեց մինչ այդ չուսումնասիրված բնագավառները, ինչպիսիք էին քաղաքաշինությունն ու աշխարհիկ ճարտարապետությունը, հայ ճարտարապետության զարգացման օրինաչափությունները և այլն: Դրա հետ միասին գիտնականի տեսադաշտում միշտ եղել է արդի հայ ճարտարապետությունը և նրա վարպետների ստեղծագործության բնութագրությունները, որոնց նվիրված են առանձին կամ համահեղինակությամբ լույս ընծայած հարյուրավոր հոդվածները, և Երևան, և Սովետական Հայաստանի ճարտարապետություն և մենագրությունները: Դրան ավելացնենք նաև իր և Սորոս Հասարթյանի համահեղինակությամբ Բեյրութում հրատարակված և Հայաստանի հուշարձանները շքեղ ու պատկերազարդ հատորը: Որպես հայ ճարտարապետության լավագույն գիտակ, նա ընդգրկվել է և Հայ ժողովրդի պատմության և ութհատորյակի հեղինակների կազմում: Իր բազմաթիվ հոդվածները լույս են տեսել և Հայկական հանրագիտարանում, որի հրատարակչական խորհրդի անդամ էր:

□ Նրա ազգանվեր գործունեության մեջ կարևոր տեղ է գրավել նաև ճարտարապետության պատմության ուսումնասիրության նոր սերնդի դաստիարակությունը: Իր գիտական ղեկավարությամբ 16 ասպիրանտներ հայցել են թեկնածուական (այդ թվում՝ մեկ ֆրանսիացի) գիտական աստիճաններ: Միևնույն ժամանակ հայ ճարտարապետության պատմությանը տիրապետելու նպատակով նրա մոտ ստաժավորում են անցել Բոստոնի, Նյու-Յորքի (ԱՄՆ) ու Եգիպտոսի համալսարաններից գործուղվածները:

Թերի կլիներ Վարազդատ Յարությունյանի գործունեության բնութագիրը, եթե սահմանափակվեինք վերոգրյալով: Նրա կյանքում մշտապես տեղ է գրավել հասարակական գործունեությունը, ինչում մեծապես դրսևորվել է հայորդու քաղաքացիական դիրքորոշումը: Ուղղակի զարմանք է պատճառում, որ այդքան բազմազբաղ մանկավարժն ու գիտնականը, նաև ճարտարապետության բնագավառի գործիչը, ինչպես է ժամանակ գտել ակտիվ մասնակիցը լինել Արտասահմանյան երկրների հետ մշակութային կապերի ընկերության, Սփյուռքահայության հետ մշակութային կապերի կոմիտեի, □Գիտելիք□ ընկերության գործունեությանը: Դրա հետ մեկտեղ նա իր կյանքի 25 տարին նվիրել է Հայաստանի ճարտարապետների միությանը, 30 տարի՝ Պատմական հուշարձանների պահպանության ընկերությանը, որի հանրապետական խորհրդի նախագահը կարողանում է մնալ, չնայած իր առաջացած տարիքին:

Իր նախածեռնությամբ է ստեղծվել □Վասպուրական□ հայրենակցական միությունը, որի նախագահն է եղել շուրջ 40 տարի, իսկ այժմ արժանացել է Պատվո նախագահի կարգին:

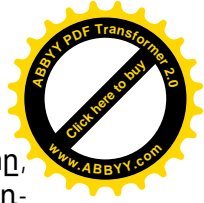
Առանձնապես գնահատելի է Վարազդատ Յարությունյանի կետարյա ծառայությունը Հայ Առաքելական Եկեղեցու կենտրոն Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռին: Դեռևս Գևորգ 2 Չորեքյան կաթողիկոսի գահակալության տարիներից է այն սկսվել՝ առավել մեծ դրսևորում ստանալով Վազգեն Առաջինի գահակալության տարիներին: Վազգեն Առաջինի Լուսավորչի գահին արժանանալու հաջորդ տարվանից Վ. Յարությունյանը գործել է Մայր Աթոռին առընթեր ճարտարապետական հանձնաժողովում, իսկ սկսյալ 1972 թվից՝ որպես նախագահ գլխավորել է այն: Հանրահայտ է, թե ինչպիսի նվիրվածությամբ է այդ հանձնաժողովը օժանդակել իրականացնելու լուսահոգի Կաթողիկոսի շինարարական ծրագրերի իրականացմանը: Դրա հանգամանակից պատմությունը ամփոփված է Վ. Յարությունյանի □Եկայք շինեսցուք□ հուշագրքում, որը շարադրված է կատարվածի լավագույն իմացությամբ և մասնագիտական հիմնավորումներով:

Պրոֆեսորի տևական ծառայությունը Մայր Աթոռին Վեհափառ Հայրապետ Վազգեն Առաջինի բարձր գնահատականին է արժանացել հատուկ կոնդակով:

□ Հայ ճարտարապետության պատմաբաններից նա թերևս միակն է, որը ոչ միայն իր հետազոտությունների համար նեկտար է պաշարել հայրենի կոթողներից, այլև շուրջ կես դար շարունակ նվիրվել է դրանց նկատմամբ խնամքի և հոգատարության սրբազան պարտականությանը:

Դեռևս Յությունների պահպանության կոմիտեից, իսկ այնուհետև Պատմական հուշարձանների պահպանության հայկական ընկերության նախագահի պաշտոնում իր անմիջական ջանքերով ու գիտական ղեկավարությամբ, մասնակի կամ ամբողջական վերականգնման են ենթարկվել ութսունի չափ պատմաճարտարապետական հուշարձաններ: Դրանցից առանձնապես հիշատակելի են Գնդեվանքի, Հայրավանքի և Վանեվանի վանքային համալիրները, Ամբերդի, Բջնիի Ս. Սարգիս, Ոսկեպարի Ս. Գևորգ, Ալյազգի Չորաց և Ս. Կարապետ, Արենիի Ս. Աստվածածին, Դաշտադեմի Ս. Զրիստափոր, Սառնաղբյուրի Ս. Գևորգ, Մռավյանի Ս. Գևորգ, Կապուտանի Ս. Մինաս, Արտաշավանի Ս. Ամենափրկիչ և այլ եկեղեցիներ: Այժմ էլ, չնայած իր առաջացած տարիքին, դժվարին ջանքեր է գործադրում Թալինի լեռներում, ծովից 2000 մետր բարձրության վրա գտնվող, Գառնահովիտ գյուղում վերականգնելու համար Ս. Գևորգ Հռիփսիմեատիպ տաճարը: Նրա ղեկավարությամբ տարիների ընթացքում հարյուրից ավելի ճարտարապետներ են ավարտել հուշարձանների վերականգնում մասնագիտությամբ:

Նրա գործունեության բնագավառներից մեկն էլ հայ ճարտարապետության պրոպագանդումն է Հայաստանում և սփյուռքահայ գաղթօջախներում: Դրան են ծառայել

մեր հուշարձանների մասին գիտահանրամատչելի գրականության հրատարակումները, ռադիո-հեռուստատեսային ելույթները, լրագրերում հրապարակված բազմաթիվ հոդվածները: Բազմաշնորհ հայորդին աստվածատուր մի շնորհքով էլ է օժտված, հանճարեղ Պարույր Սևակի բնորոշմամբ Կոմիտասի անվկայագիր աշակերտն է, կարող էր երգիչ դառնալ, բայց կյանքում այլ ընտրանք ունեցավ: Չնայած դրան, երգով են անցել նրա տխուր և ուրախ օրերը, երգը նրան ուղեկցում է մինչև հիմա: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգեն Ա-ի հորդորանքով, պաշտոնական ճաշկերույթների առիթներով՝ տեղի ունեցած նոր Վեհարանում և Հայկաշենի ամառանոցում, քանի-քանի անգամներ Վարազդատ Հարությունյանը սեղանը ծաղկացրել է իր ծննդավայր Վան-Վասպուրականի հոգեզմայլ երգերով:

Հիրավի, բացառիկ է հոբեյարի աշխատասիրությունը, որն առաջացած տարիքում ոչ մի չափով չի նվազել: Դրա փայլուն ապացույցն է Հայ ժողովրդի քարակերտ տարեգրությունը, վերոհիշյալ Եկայք շինսցույթ, նրա գլուխգործոցը՝ Հայկական ճարտարապետության պատմություն բազմաշխատ ստվարածավալ մենագրությունները: Տարիքը չխանգարեց նրան 1991 թվին ուղևորություն կատարել դեպի Թուրքիա, լինել Կարսում, դեգերել Անիի ավերակներում, մի քանի օր ապրել իր ծննդավայր Վանում, այցելել Վարազավանքի ավերակները, ըմբռնել Աղթամար տաճարի հմայքը, իր երգերը հնչեցնել նրա կամարների տակ:

Ճարտարապետության դոկտոր, պրոֆեսոր, Հայաստանի Հանրապետության արվեստի վաստակավոր գործիչ, Թորոս Թորամանյանի անվան ակադեմիական մրցանակի դափնեկիր, եռակի շքանշանակիր Վարազդատ Հարությունյանի անելիքները դեռևս սպառված չեն, հրատարակության ընթացքի մեջ են երեք գրքեր, մյուսները հերթի են սպասում:

Սիրալից ու բեղմնավոր կյանքով ապրած հոբեյարին մաղթենք վանեցիական երկար կյանք, բարեկեցության նորանոր իրագործություններ իր ազգանվեր գործունեության բոլոր բնագավառներում:

Բաղդասար Արզումանյան

ՀՄՄՀ վաստակավոր ճարտարապետ
 " ջմիածին" ԾԲ Տարի, փետրվար-մարտ, 1995թ.